

Гринь Олена Володимирівна,
кандидат історичних наук, доцент,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка,
доцент кафедри історії України, археології та краєзнавства

ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ У ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ 1939 р. – ПОЧАТОК ХХІ СТ.»)

Анотація: У статті проаналізовано можливості інтеграції інфомедійної грамотності у навчальну дисципліну «Історія України (1939 р. – початок ХХІ ст.)», наведено конкретні приклади вправ, які спрямовані на розвиток критичного мислення та інформаційної компетентності.

Ключові слова: інфомедійна грамотність, критичне мислення, медіатекст.

На сучасному етапі розвитку людства, коли стрімко зростають обсяги інформації, особливого значення набуває формування навичок інфомедійної грамотності, що включає у себе критичне мислення, інформаційну та візуальну грамотність,

стійкість до впливів, соціальну толерантність [2, с. 37].

Для сучасного українського суспільства за умов інформаційної війни, яка супроводжує збройне протистояння на Сході України, компетентності медіаграмотності набувають особливої актуальності [1, с. 29–30]. Вміння орієнтуватися у потоках інформації, протистояти «мові ворожнечі», відокремлювати факти від суджень та фейків наразі є важливими складовими формування громадянського суспільства, збереження територіальної цілісності та державного суверенітету України.

Важливим шляхом формування навичок медіаграмотності у молоді є інтеграція елементів медіаграмотності в окремі предмети і теми. Значний потенціал у цьому контексті мають предмети гу-

манітарного циклу, насамперед історія. У статті здійснено спробу висвітлити досвід залучення елементів інформаційної освіти при викладанні навчальної дисципліни «Історія України (1939 р. – початку XXI ст.)».

«Історія України (1939 р. – початку ХХІ ст.)» належить до нормативних навчальних дисциплін для студентів історичних спеціальностей. Період від початку Другої світової війни до сьогодення містить чи не найбільше дискусійних питань у вітчизняній історії, чимало явищ та подій і донині є об'єктом спекуляцій різних політичних сил. Тому опанування засадничими принципами роботи з медіаджерелами є важливим для успішного опанування курсу.

Набуття компетентностей інфомедійної грамотності надає змогу студентам-історикам орієнтуватися в джерельній базі, науковій та науково-публіцистичній літературі з історії України 1939 р. – початку ХХІ ст., використовувати здобуті знання, популяризувати історію України, на основі здобутих знань успішно протистояти ворожій пропаганді, також це сприяє формуванню світоглядних уявлень сучасної людини. Імплементация вмінь і навичок критичного мислення та інфомедійної грамотності доцільна як на лекційних, так і на практичних заняттях.

Важливою складовою медіаосвіти, у тому числі на заняттях історії, є аналіз писемних, візуальних, аудіо- та аудіовізуальних джерел. При цьому здобувачі вищої освіти мають бути ознайомлені з правилами критичного мислення та пам'ятати про необхідність їх дотримання. Серед цих правил – уникати стереотипів, критично сприймати інформацію, відокремлювати факти від оці-

ночних суджень і припущень, відрізняти маніпуляцію і пропаганду тощо [3, с. 29].

Ефективними у контексті розвитку медіаграмотності є інтерактивні форми і методи, які створюють умови для активного залучення до діяльності кожного студента: бесіда, дискусія, «барометр», «мікрофон», «обери позицію», «ажурна пилка» тощо.

Важливим є порівняльний аналіз джерел та наукової літератури, які містять протилежні точки зору на певну проблему. Так, під час аналізу дисидентського руху зіставляємо фрагменти з творів дисидентів, зі спогадів учасників дисидентського руху та відомості про їх діяльність, вміщені в офіційній радянській документації.

Українсько-польське протистояння на Волині та Галичині під час та після Другої світової війни характеризуємо на основі праць українських та польських науковців. При цьому намагаємося з'ясувати передумови та причини конфлікту, встановити, у чому полягають основні розбіжності між українською та польською історіографією, чим вони зумовлені та наскільки можливим на сьогодні є вироблення спільного бачення проблеми.

Понині одним із найбільш дискусійних в українській історії є питання діяльності Української повстанської армії. На практичному занятті на основі документальних і наративних писемних та зображальних джерел аналізуємо напрямки діяльності УПА, її мету та методи боротьби, а також з'ясовуємо походження міфів та фейків. Розвитку критичного мислення сприяють проблемні питання: «Чи існували шанси утримати проголошену 30 червня 1941 р. Українську державу?», «Чому саме

ОУН-Б вдалося очолити партизанський рух на Волині наприкінці 1942 – на початку 1943 рр.?), «Чому Тарас Бульба-Боровець не спромігся утримати контроль над УПА?». Окрема увага приділяється обговоренню діяльності очільників ОУН-Б, ОУН-М, УПА, причому студенти мають обґрунтувати власну позицію. На початку та наприкінці практичного заняття доречною є вправа «барометр», покликана відстежити, наскільки переконливою була дискусія.

Візуальні джерела з навчальної дисципліни «Історія України (1939 – початок ХХІ ст.)» представлені плакатами, карикатурами, фотографіями тощо. Так, поняття пропаганди розглядається на основі плакатів сталінського та гітлерівського тоталітарних режимів. Студенти визначають ознаки та методи пропаганди: апелювання до авторитету, дезінформація, стимулювання почуттів та ентузіазму мас, зображення привабливої, успішної людини, використання червоного кольору, узагальнення, повторення тощо.

Аналіз творчості Ніла Хасевича – «творця візуального образу УПА» – дозволяє виокремити риси, притаманні українському національно-визвольному руху середини ХХ ст.

Аналіз карикатур є доречним під час розгляду основних етапів розвитку УРСР у другій половині ХХ ст.: спроби хрущовських реформ, загострення системної кризи радянського ладу тощо.

Фото- та відеоджерела є актуальними при розгляді повсякденного життя українців у середи-

ні ХІХ – на початку ХХ ст., а також для аналізу суспільно-політичних подій (наприклад, операції «Вісла» 1947 р., страйку шахтарів 1989 р., «Живого ланцюга» 1990 р., «Революції на граніті» 1990 р. тощо).

Останнім часом в українському кінематографі з'являються картини, у яких тією чи іншою мірою відображено українське минуле: «Хайтарма», «Чужа молитва», «Кіборги» А. Сейтаблаєва, «Забронений» Р. Бровка та інші [5, с. 53–55]. Одним із видів самостійної роботи студентів є перегляд художнього фільму, присвяченого подіям 1939 р. – початку 2000-х рр. із подальшим рецензуванням. У рецензії слід зазначити, які реальні події чи явища були покладені в основу фільму, кого з історичних постатей зображено, яким є ставлення авторів до цих подій чи явищ, чи поділяє рецензент цю точку зору, наскільки достовірно передано історичні факти і чому, яким є ставлення студента до фільму як спроби реконструкції історичного минулого та як до художнього твору.

Окремі теми доцільно розглядати комплексно із залученням цілого комплексу джерел. Так, практичне заняття, присвячене подіям 2013–2014 рр. в Україні, проводимо у форматі тематичного кейсу, який складається з аналізу фото- та відеоматеріалів, телевізійних новин, медіатекстів. Важливо розглянути медіаджерела, які презентують полярні погляди. Результатом роботи є створення власного медіаповідомлення, яке відповідає стандартам якісної журналістики.

Ефективним виявився досвід обговорення дискусійних питань у формі історичного турніру. Кожен студент запропонував проблемне запитання, яке було включено у заздалегідь підготовлений перелік. Із ним ознайомлені усі студенти, що дозволило підготувати аргументи. Схема підготовки до запитання: аналіз опрацьованої історіографії – точка зору доповідача – основний виклад матеріалу – висновок.

На початку турніру студенти шляхом жеребкування діляться на пари, кожен відіграє дві ролі: опонента та доповідача. Опонент ставить запитання колезі, рецензує доповідь та висловлює власну точку зору. Доповідач відповідає на поставлену проблему, висловлює власні думки. Після цього відбувається зміна ролей у парі і обговорюється нове питання. Після виступу пари охочі з аудиторії слухачів можуть ставити питання. Регламент турніру: 5 хвилин на доповідь, 3-4 хвилини на обговорення, по 30-40 секунд на коментарі або запитання від аудиторії. Важливо мати на увазі, що оцінюється не точка зору учасника турніру, а рівень її обґрунтованості.

Приклади запитань, запропонованих студентами на історичний турнір:

1. Окупація Криму: використана нагода чи спланована заздалегідь спецоперація?
2. Чи завершилася Революція гідності перемогою?
3. Чи можна вважати події на Сході України відтермінованою війною за незалежність?
4. Чи національно-визвольний рух в Україні можна вважати завершеним зі здобуттям незалежності у 1991 р.?

З-поміж вправ, які сприяють формуванню вміння створювати власні медіаповідомлення – репортаж. Він передбачає розповідь про реальні події чи про реальних людей, базовану на документах і особистих переживаннях автора. У навчальній діяльності використовуємо репортаж-розслідування («Хто вбив Ярослава Галана?»), історичний репортаж («Бій під Гурбами»), репортаж-інтерв’ю (інтерв’ю з учасниками акції «Живий ланцюг» 1990 р.) тощо.

Комплексне формування інфомедійних компетентностей активно відбувається під час залучення здобувачів вищої освіти до участі у студентських наукових конференціях. Пошук, аналіз та синтез джерельної бази, студіювання наукової літератури, підготовка доповіді та візуального супроводу – усе це сприяє розвитку навичок наукового аналізу, спрямованих на забезпечення самостійного осмислення закономірностей історичного процесу, а також критичного мислення.

Принципи роботи нових медіа здобувачі вищої освіти починають краще усвідомлювати після виконання завдань — наприклад, створити мем, мотиватор чи демотиватор [4, с. 12–13], GIF-повідомлення, проаналізувати сторінку у соцмережі сучасного політичного діяча, створити сторінку, яку б міг вести у соцмережі історичний діяч із зазначенням статусу, друзів, повідомлень, репостів тощо.

Ефективними є елементи гейміфікації. Так, після розгляду теми «Аварія на ЧАЕС 1986 р.» студенти виступають у ролі науковців, ліквідаторів наслідків аварії, лікарів, мешканців Прип’яті, представників партно-

менклатури і на підставі проаналізованих джерел готують свідчення від першої особи.

Таким чином, навчальна дисципліна «Історія України (1939 р. – початок ХХІ ст.)» має значний потенціал щодо включення до неї практичних вправ і завдань, спрямованих на розвиток медіаграмотності та критичного мислення. Це засвідчує доцільність та ефективність інтеграції до її навчальної програми інфомедійної грамотності.

Список використаних джерел

1. Коропатник М.М. Інформаційно-цифрова компетентність – одна з ключових компетентностей «Нової української школи»: теоретико-практичні орієнтири для медіапедагога. Методичний посібник із медійної та інфомедійної грамотності. Чернігів: ЧОІППО імені К. Д. Ушинського, 2018. 99 с.
2. Ладика І. Медіаграмотність як сучасна потреба інформаційного суспільства. Збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». Київ: ЦВП, АУП, 2015. С. 37–40. URL: <https://cutt.ly/Sh62qaN>
3. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: Посібник для вчителя / За ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О.Мокрогуза. Київ: ЦВП, АУП, 2016. 201 с. URL: <https://www.aup.com.ua/upd/mo.pdf>
4. Понежа Н. Практична медіаосвіта: творчі завдання для роботи з візуальними та аудіовізуальними

медіапродуктами на уроках історії: Першотравенськ, 2019. 73 с. URL: <https://cutt.ly/wh6040Z>

5. Українська історія в кінофільмах: посібник для вчителя. За редакцією Волошенюк О. В., Іванова В.Ф. Київ: ЦВП, АУП, 2018. 57 с. URL: <https://cutt.ly/Yh62eAa>

Annotation: *Possibilities of integration of infomedia literacy into the discipline «History of Ukraine (1939 – the beginning of the XXI century)» are analyzed in the article, specific examples of exercises aimed at the development of critical thinking and information competence are given.*

Key words: *infomedia literacy, critical thinking, media text.*